

Prof. Mr. Ch. P. A. Geppaart, Dr. J. C. K. W. Bartel en Mr. E. Aardema  
 FISCALE ASPECTEN VAN DE OVERDRACHT  
 VAN AANDELEN AAN WERKNEMERS  
 Belastingconsulentendag '76  
 Uitgeverij FED b.v., Deventer 1976. 66 blz., / 11,50.

door Dr. F. L. G. Slooff

De Belastingconsulentendag 1976 van de Nederlandse Federatie van Belastingconsulenten, op 22 mei j.l. gehouden te 's-Gravenhage, met als onderwerp „Fiscale aspecten van de overdracht van aan delen aan werknemers” was vooral interessant en zeer actueel, doordat uitvoerig werd ingegaan op het door de Nederlandse regering voor de uitvoering van haar stelsel van vermogensaanwasdeling nodig geachte nationale Fonds voor vermogensaanwasdeling. Voor een aantal van de naar voren gebrachte vraagpunten is inmiddels, in het 22 juni j.l. aangeboden ontwerp van Wet op de vermogensaanwasdeling (vad), een oplossing aangedragen. Ik zal in deze recensie speciaal de aandacht vestigen op de in het ontwerp nog niet tot een redelijke oplossing gebrachte vraagstukken. Dat zijn er helaas nog vele. De Belastingconsulentendag begon met een uitvoerige inleiding van Prof. Mr. Ch. P. A. Geppaart, hoogle raar in het belastingrecht te Tilburg. Daarna volg den discussiebijdragen van Dr. J. C. K. W. Bartel, wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de universiteit te Rotterdam, en van Mr. E. Aardema, raadsheer bij de belastingkamer van het Gerechtshof te Leeuwarden. Tenslotte was er een weerwoord van Prof. Geppaart.

Geppaart begint met de ontwikkeling te schetsen van het meer op het individu gerichte bezitsvormingsbeleid uit de jaren vijftig naar het meer collectief georiënteerde inkomens- en vermogensbeleid van de jaren zeventig, waarvan de voorgestelde regeringsvad met zijn door vakcentrales beheerd beleggingsfonds een uiting is.

Geppaart trekt in twijfel of vadafdrachten juridisch een belasting zijn, maar economisch zullen zij als zodanig werken. Zij zullen derhalve leiden tot afwenteling, inflatoire werking en belastingcompensatie. Sterke argumenten pleiten voor aftrekbaarheid van vadafdrachten van de fiscale winst. Anders zou het verschil ook te groot worden met de wel voor aftrek in aanmerking komende bedrijfspaarregelingen. Deze conclusies onderschrijf ik.

Geppaart is een tegenstander van het éne, nationale fonds voor het beheer van vadaanspraken. Wat de juridische vormgeving aangaat, spreekt hij slechts over de stichting en de besloten vennootschap. De veel meer in aanmerking komende depotvorm zonder rechtspersoonlijkheid, waarbij de juridische ei-

genaar een administratiekantoor kan zijn hetwelk statutair geen enkel commercieel risico mag lopen, maar waarbij de beleggers, economisch gezien, de eigenaars van de beleggingen blijven, noemt hij niet. De drie reeds bestaande beleggingsgemeenschappen van de vakcentrales hebben die depotvorm. In het wetsontwerp is inmiddels eveneens gekozen voor een vadfonds met rechtspersoonlijkheid.

Geppaart acht de waarderingsproblematiek bij gedwongen afdracht van aandelen aan een nationaal fonds onoplosbaar. Voor de onderneming zijn de intrinsieke waarde en de rentabiliteitswaarde de meest voor de hand liggende maatstaven, voor het fonds alleen de rendementswaarde. Deze opmerkingen zijn juist ten aanzien van de waardebepaling voor incurante aandelen. Problemen zijn te vermijden door het fonds alleen officieel genoteerde aandelen en - waar deze niet beschikbaar zijn - contanten te geven. Voor het laatste pleit Geppaart in zijn weerwoord. De inleider spreekt alleen over waarde ringsproblemen bij *afdracht* van vermogensaanspraken aan het fonds. Bij de behandeling van het rechtstreeks uitreiken van aandelen aan werknemers komen evenwel de problemen ter sprake, die zich ten aanzien van de waardering kunnen voordoen na de afdracht. Geppaart maakt zich er dan wel vrij gemakkelijk van af door te stellen, dat de waarde kan worden vastgesteld door onafhankelijke deskundigen. Hij geeft er evenmin als de bewindslieden blijk van zich bewust te zijn van de waarderingsproblemen, die zich tijdens het bezit van niet ter beurze genoteerde effecten kunnen voordoen. De waarde van de participatiebewijzen in het Vadfonds zal in feite steeds beschikbaar moeten zijn voor nieuwe toetredingen, uitredingen, vermogensbelasting, successierechten enz.

Op de twijfelachtige vermogensaanwasbewijzen, een vorm van achtergestelde, perpetuele obligaties voor de vadgerechtigden, gaat Geppaart niet in, omdat hieromtrent ten tijde van de Belastingconsulentendag nog niet voldoende gegevens beschikbaar waren.

Samenvattend wijst Geppaart collectieve vad af. Hij ziet daarvoor geen rechtsgrondslag. Daarenboven zal bij een collectieve oplossing ons belastingrecht in de discussie betrokken moeten worden. Ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling moet daarentegen volgens hem krachtig worden bevorderd. Zo is een sociaal harmoniemodel bereikbaar.

Persoonlijk geeft de inleider de voorkeur aan individuele bezitsvorming waarbij werknemers, al of niet met steun van hun onderneming, aandelen verwerven. Hij gaat in op het omstreden arrest van de Hoge Raad van 20 juni 1956, volgens hetwelk overdracht van aandelen aan werknemers geen aftrekbaarheid van de fiscale winst meebrengt. Vervol-

gens behandelt hij de mogelijkheden om op een fiscaal niet te onvoordelige wijze aandelen aan werknemers over te dragen. Zijn voorkeur gaat hierbij uit naar een emissie van aandelen. Bij de uitvoering zou dan gebruik gemaakt kunnen worden van een stichting, waarin de gelden via een bedrijfsspaarrekening worden gestort en waarop de werknemers dan aanspraken kunnen krijgen. Ook de converteerbare obligatie en de stock option verdienen aandacht. Ter bevordering van de overdracht van aandelen aan werknemers dienen nog aanwezige fiscale barrières weggenomen te worden, in het bijzonder ten aanzien van het fiscaal loonbegrip en het aanmerkelijk belang. Verder pleit hij voor meer fiscale faciliteiten voor de overdracht van aandelen aan individuele werknemers.

Dr. J. C. K. W. Bartel gaat eveneens uitvoerig in op het genoemde arrest van de Hoge Raad van 20 juni 1956. Anders dan Geppaart acht hij wetwijziging niet noodzakelijk. Hij beveelt in de eerste plaats de afgifte aan van converteerbare obligaties aan de eigen werknemers om het bedoelde arrest te ontgaan. Voor de onderneming heeft deze werkwijze het fiscale voordeel, dat de nominale waarde van de converteerbare obligaties alsmede de rente aftrekbaar zijn voor de vennootschapsbelasting. Bartel bespreekt niet de waarderingproblemen bij niet-officieel genoteerde converteerbare obligaties, noch het bezwaar dat de werknemers zodoende met hun vermogen en met hun inkomen afhankelijk worden van één onderneming.

Daarnaast wijst Bartel nog op de mogelijkheid, die het inkopen van eigen aandelen en het direct daarna plaatsen van deze aandelen bij de eigen werknemers biedt.

Voor de vaststelling van de vad acht Bartel de fiscale winst evenmin geschikt als uitgangspunt. Hij pleit voor een inkomstenbelasting over de toekenningen aan individuele werknemers van ten hoogste 30%. Het wetsontwerp heeft inmiddels ten aanzien van de vad 15% voorgesteld. Tenslotte vestigt hij er de aandacht op, dat voor met regeringsvad gefinancierde pensioenen de totale belastingdruk kan oplopen tot 75%, daar de pensioenuitkeringen bij de gerechtigden opnieuw in de inkomstenbelasting worden betrokken. Bartel's standpunt om de vad (alhoewel m.i. voor dit doel ongeschikt) bestemd voor pensioenen volledig vrij te stellen van vennootschapsbelasting, verdient steun.

Mr. E. Aardema vindt, dat de vadheffing fiscaal rechtelijk geen belasting is, doch dit brengt juist het dualisme mee voor de belastinginspecties. Zo komt er bij het vaststellen van de belastingaanslag een belanghebbende derde bij, n.l. de gezamenlijke werk-

nemers. Zal deze voortaan dan ook betrokken moeten worden bij het overleg omtrent b.v. het wijzigen van het waarderingssysteem, de fiscale eenheden, het doorschuiven van stille reserves of verliescompensaties? Zullen compromissen tussen ondernemer en belastinginspectie niet ten koste gaan van werknemers? Zal de inspecteur niet inschikkelijker zijn bij het vaststellen van het voor hem niet interessante vermogen dan bij het vaststellen van het inkomen voor de vennootschapsbelasting? Loopt de inspecteur mede daardoor het risico civielrechtelijk door werknemers te worden aangesproken voor schade berokkend tijdens de aanslagrekening?

Aardema vestigt er verder de aandacht op, dat de vadbewijzen als gestort kapitaal behoren mee te tellen bij het beoordelen van aanmerkelijk-belangposities. De vraag van Aardema of het agio bij uitgifte van vadaandelen meetelt voor de agioreserve wordt in de memorie van toelichting bij het vad-wetsontwerp ontkennend beantwoord. Voor een aantal andere vragen van Aardema, b.v. over de vadbewijzen en het Vadfonds, is inmiddels in het wetsontwerp eveneens een niet altijd gelukkige oplossing gegeven.

Ter zake van de aftrekbaarheid van de vennootschapsbelasting over de vad zijn er volgens Aardema zowel argumenten pro (de toekenningen zijn grotendeels bestemd voor pensioenverbeteringen) als contra (de overwinst voor aandeelhouders valt eveneens onder de vennootschapsbelasting) aan te voeren.

Tenslotte vraagt Aardema aandacht voor de „wanhopige conflictsituatie”, die zich zal voordoen bij de waardering van niet-officieel genoteerde aandelen.

Samenvattend meen ik te mogen concluderen, dat de Belastingconsulentendag '76 interessant en leerzaam was. Er zijn in het voorliggende boekje heel wat belangwekkende ideeën te vinden; mede op het gebied van de zo ingewikkelde regeringsvad. Het is alleen jammer, dat het niet pas na het verschijnen van het wetsontwerp inzake de vad is geschreven. In elk geval zal het luisteren naar deze deskundige fiscalisten op tal van punten nog tot een betere wetgeving kunnen leiden.

De ingewikkeldheid van de voorgestelde regeringsvad is aardig geïllustreerd in het slotwoord van Geppaart: „Wanneer de VAD wordt ingevoerd, is het zeker dat aan elke universiteit of hogeschool waar belastingrecht wordt gedoceerd en bij de Federatie-opleidingen een tentamen VAD zal worden ingevoerd. Dat tentamen VAD daarvan kan ik u nu al zeggen dat het het moeilijkste tentamen is, want VAD is nu al veel moeilijker dan de vennootschapsbelasting”.

H. J. van der Schroeff

BEDRIJFSECONOMISCHE GRONDSLAGEN  
VAN DE WINSTBEPALING

Uitgeverij Kosmos, Amsterdam 1975, 292 blz.  
Prijs f 45,-.

*door Prof. Drs. G. L. Groeneveld*

Aan het postuum verschenen werk van Van der Schroeff over de bedrijfseconomische grondslagen van de winstbepaling kan zeker geen onvolledigheid van de stof worden verweten. Waar ook de grenzen van volledigheid mogen liggen, zij worden dicht benaderd door een werk, dat o.m. na een inleiding de lezer introduceert in nominalistische en substantialistische winstopvatting en de plaats daarin van vervangingswaarde, herwaardering en vermogensaanpassing en dat vervolgens handelt over de invloed van de financieringsstructuur op de winst en een vergelijking trekt met andere methoden van winstbepaling.

Het boek kent geen indeling in „delen”, maar er begint duidelijk een tweede deel bij hoofdstuk 7 over de inhoud van de begrippen winst en verlies, de waarderingsvraagstukken rondom de voorraden der vlottende produktiemiddelen, de duurzame produktiemiddelen en enkele categorieën van bijzondere activa.

In een evenmin onderscheiden derde deel draagt de schrijver nog materiaal aan over winstbepaling op basis van direct costing, de componenten van de periodewinst, de verhouding tussen bedrijfseconomisch en fiscaal winstbegrip en de invloed van belastinglatenties op de jaarrekening. Een overzicht van de voornaamste conclusies is toegevoegd, even als een appendix over de wettelijke en daaraan verwante ontwikkeling rondom jaarrekening en jaar verslag. Literatuurlijsten en registers vullen de laatste bladzijden.

Van der Schroeff introduceert zichzelf als „over het geheel genomen” een aanhanger van de theorie van de vervangingswaarde, maar meent dat de oplossing van het vraagstuk van de winstbepaling moet worden gezocht in een synthese van aanpassing, nl. zowel van het kapitaal als van het vermogen der onderneming, aan de op het moment van winstbepaling bestaande waarde-, prijs- en koopkrachtverhoudingen. Zijn uitgangspunt voor de winstberekening is de situatie van het bedrijf in zijn bestaande functie en omvang. Dit vereist instandhouding van het complex van produktiemiddelen en van de koopkracht van het in het bedrijf ingebrachte eigen vermogen, dat immers ook in middelen van nominale waarde moet worden aangewend. Bovendien kunnen door de aanwending van vreemd vermogen financieringswinsten en -verliezen ontstaan. Een vermogensaccres behoeft dan niet onder de klem van

de vervangingsverplichting te liggen en valt als winst vrij.

Limperg's verteerbaarheids criterium als grondslag voor het onderscheiden van winst en vermogensaanwas wordt verlaten. Veteerbaarheid is z.i. een zaak voor de aandeelhouder, terwijl de winst vanuit het gezichtspunt van de onderneming dient te worden beschouwd. De doelstelling van de jaarrekening is dan ook niet meer de vaststelling van het verteerbaar inkomen, maar het afleggen van rekening en verantwoording. Het winstbegrip wordt verlegd naar de bedrijfsgebondenheid van het vermogen, met op de achtergrond een instandhoudings criterium. Het begrip continuïteit is in deze context vervallen. Het wordt nog slechts in één alinea genoemd, als tegenstelling tot de éénmalige en op zichzelf staande transactie. Er wordt wel gesproken over voortzetting van bedrijvigheid en voortgezette handhaving.

Herwaardering van materiële activa en indexatie van het vermogen moeten dus als synthese plaats vinden. Het vermogen moet worden bepaald op de omvang die momenteel nodig is voor de voortzetting van de „bedrijvigheid”. Momenteel zelfs in die zin, dat een verlies op verbruikte werkeenheden door waardestijging wordt gezien als een factor van de toekomst en een herstel daarvan alternatief kan worden ondergebracht bij de winstbestemming. Een afwijkend accres kan als winst worden uitgekeerd. Een moment van realisatie behoeft daarvoor niet te worden afgewacht. Het begrip normatieve financiering wordt door V.d.S. verworpen als zijnde niet realistisch. Men kan eenvoudig uitgaan van de financieringsverhoudingen zoals die in de onderneming worden aangehouden.

Winst wordt gedefinieerd als de vermogenstoename, nadat kapitaal- en vermogen zijn aangepast aan de waarde-, prijs- en koopkrachtverhoudingen. De aanpassingen beogen het bezorgen van een vermogensomvang die nodig is voor de voortzetting van de activiteiten van de onderneming in haar huidige omvang. Verlies is bij V.d.S. wel degelijk het tegengestelde van winst: een vermogensvermindering is alleen verlies, indien aanvulling van het vermogen noodzakelijk is voor de voortzetting van de bedrijfsactiviteiten.

Tot zo ver de m.i. belangrijkste uit de inhoud te grijpen stellingen. Op den duur zullen zij niet van beoordeling verschoond kunnen blijven, maar de beperkingen die in dit opzicht aan een boekbespreking in het algemeen en aan een postuum verschenen werk in het bijzonder zijn verbonden moeten mij daarvan thans doen afzien. De lezer heeft evenwel recht op een evaluatie van het boek als zodanig. Daartoe het volgende.

Het wezen van de winst en de bepaling van de grootte is verlegd van waardevraagstuk naar financieringsvraagstuk, zelfs naar een liquiditeitsvraag-

stuk. De vervangingswaardetheorie is losgelaten, ook al biedt de vervangingswaarde „een waardevolle handreiking”. Het winstbegrip is geheel gericht op de gebondenheid van het vermogen en wel voor zover het vermogen nodig is voor de handhaving van de „bestaande bedrijvigheid”. Daarbij wordt de conceptie van een normatieve financiering verworpen, tenzij het „evident” is, dat zich „niet-aanvaardbare financieringsverhoudingen” voordoen. Er wordt een synthese van correcties voorgestaan van toepassing van materiële herwaarderingen en vermogensindexatie, maar V.d.S. weigert „enigerlei binding” met een bepaalde methode van winstberekening. In het algemeen moet de band tussen theorie en praktijk losser worden gemaakt: het is de taak van de normatieve theorie te „leren, niet te *beteren*” (Cursivering V.d.S., alle aanhalingstekens van mij.)

De winstbepaling is bij Van der Schroeff dus losgemaakt van het elementaire motief der onderneming om aan de voortbrenging deel te nemen, nl. om op die wijze een inkomen te verwerven uit produktie en ruil. De jaarrekening functioneert bij hem niet meer om de vraag te beantwoorden in hoeverre die doelstelling is vervuld, maar dient nog slechts voor het afleggen van rekening en verantwoording. De winstbepaling staat eveneens los van de waarde van geofferde en nog aanwezige produktiemiddelen. Hun waarde moet nog wel als actuele grootheid een aanwijzing geven voor het bepalen van de financiële behoeften. Met deze visie, die wel wordt geponeerd maar niet gemotiveerd, is het pad der causale wetenschap verlaten, waarnaast ook de taak der normatieve wetenschap wordt ontkend.

Wat betreft de evaluatie als leerboek. Van der Schroeff stelt in zijn voorwoord, dat hij met dit boek geen leerboek heeft willen schrijven.

Wanneer wij niet hem eens zijn dat hij er inder

daad geen geschreven heeft, is dit ongetwijfeld op andere gronden dan de zijne, waarover hij zich overigens niet heeft uitgesproken. Toch had Van der Schroeff's boek een leerboek kunnen en moeten worden. Zijn gebiedsbereik en beheersing, zijn aangeboren docentschap en vlote verteltrant, de ook nu door hem toegepaste concentrische methode van behandeling waardoor voortdurend herhaling optreedt, de illustratie met eenvoudige getallen-voorbeelden, de voorbeeldige samenvatting van zijn belangrijkste stellingen in 26 slotconclusies in een laatste hoofdstuk, het zijn allemaal elementen die een geslaagd leerboek zouden waarborgen. Het manco ligt elders. Een leerboek van dit niveau moet de leerling opvoeden in causaal en kwantitatief denken, de gedachte moet steun vinden in een theoretisch fundament en de leerling moet van oorzaak naar gevolg leren deduceren.

Men zou kunnen stellen, dat het boek hoogst modern is en de schrijver een kind van zijn tijd. Op zo vele gebieden van maatschappelijk leven is immers verzet gerezen tegen de daarin gegroeide normen en worden oude waarden overboord gezet. Ook de bedrijfseconomie is daaraan niet ontkomen, maar zelden is daarvan zo veel verloren gegaan als in dit boek van Van der Schroeff. In het kerngebied van bedrijfseconomie en accountancy waar zijn boek over gaat is de ontwikkeling echter juist een geheel andere. Hier wordt nationaal en internationaal hard gewerkt aan de totstandkoming van normen voor waardering, winstberekening, jaarrekening, verslaggeving en informatie in het algemeen. Daarmee wil men manager en accountant de instrumenten verschaffen voor een rationeel gedragspatroon in hun fungeren ten behoeve van onderneming en maatschappij. De door Van der Schroeff geboden vrijheid past daarin niet.